

LAUSUNTO

Eduskunnan talousvaliokunnalle

Ehdotus direktiiviksi tekijänoikeudesta digitaalisilla sisämarkkinoilla

Electronic Frontier Finland – Effi ry kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto valtioneuvoston kirjelmästä U 63/2016 vp, joka koskee Euroopan komission ehdotusta (COM(2016) 593 final) Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi tekijänoikeudesta digitaalisilla sisämarkkinoilla (DSM-direktiivi).

Effi pitää komission ehdotusta osittain toteuttamiskelvottomana. Ongelmat koskevat erityisesti ehdotettua uutta kustantajien lähioikeutta (artiklat 11–12) ja tietoyhteiskunnan palvelun tarjoajien uusia velvollisuuksia (artikla 13). Effi pitää hyvänä, että valtioneuvoston kirjelmässä on kiinnitetty huomiota direktiiviehdotuksen ongelmiin. Effi esittää Suomen kannaksi, että artikloissa 11–13 esitettyjä muutoksia ei pidä hyväksyä.

Ehdotuksen myötä komission keskeinen hanke tälle vaalikaudelle, digitaaliset sisämarkkinat, epäonnistuu. Ehdotus on täysin kunnianhimoton, eikä siitä ole apua tekijänoikeusjärjestelmän muuttamisessa palvelemaan tulevaisuuden tietoyhteiskuntaa.

Artiklakohtaiset huomiot

Artiklat 1–10

DSM-direktiiviesityksen tekstin- ja tiedonlouhintaa koskeva 3 artikla on tarkoitukseltaan hyvä, mutta muotoiltu esityksessä ongelmallisesti. Muidenkin kuin varsinaisten "tutkimusorganisaatioiden" pitää pystyä hyödyntämään poikkeusta, kun on kyse ei-kaupallisesta tutkimustoiminnasta. Effi kannattaa ehdotusta varauksellisesti ja yhtyy valtioneuvoston kantaan erityisesti siltä osin, että "muistiorganisaatioiden ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden osallistuminen tiedonlouhintaan" olisi huomioitava.

Teosten käyttöä digitaalisessa ja rajatylittävässä opetustoiminnassa koskeva 4 artikla todennäköisesti helpottaisi teosten käyttöä opetustoiminnassa. Effi kannattaa ehdotusta ja yhtyy valtioneuvoston kantaan tältä osin.

Direktiiviesityksen 5 artikla teosten käytöstä kulttuuriperintölaitoksissa on hyväksyttävä. Esityksen myötä Suomessa jo käytössä oleva tekijänoikeuden poikkeus tulisi käyttöön koko EU-alueella, mikä parantaisi kulttuuriperinnön säilyttämistä. Effi yhtyy valtioneuvoston kantaan.

Effi kannattaa yleisellä tasolla tavoitetta "myynnistä poistuneiden" teosten käytön helpottamisesta kulttuuriperintölaitoksissa (direktiiviesityksen artikkelit 7–9). Valtioneuvoston kirjelmän mukaan direktiivissä ehdotettu jaottelu "on Suomessa tuntematon". Suomessa on kuitenkin vastaavantyyppinen säännös, arkistoidun ohjelman ja lehden uudelleen käyttämistä koskevaa tekijänoikeuslain 25 g §, jonka mahdollistaa sopimuslisenssit, joilla voidaan uudelleen julkaista verkossa vanhoja tv- ja radio-ohjelmia sekä lehtijuttuja. Effi kannattaa ehdotettua muutosta, kunhan sen jatkovalmistelussa huomioidaan kansalliset sopimuslisenssijärjestelyt eikä hankaloiteta niiden toimeenpanoa.

Artikla 10 on merkitykseltään vähäinen, ja tuskin todellisuudessa helpottaa audiovisuaalisten teosten rajat ylittävää saatavuutta tilausvideoalustoilla.

Artikkelit 11–12, uusi lähioikeus kustantajille

Direktiiviesityksen artikloissa 11–12 luotaisiin kustantajille uusi lähioikeus lehtiartikkeleihin. Kyse näyttää olevan yrityksestä ajaa läpi Euroopan parlamentin jo aiemmin tyrmäämää niin sanottua Google-veroa tai linkkiveroa. Ehdotuksessa tätä yritetään peitellä hyvin epämääräisellä kielenkäytöllä. Ehdotuksesta on mahdotonta saada selkeää kuvaa siitä, mitä konkreettisia vaikutuksia uudella lähioikeudella olisi. Ehdotus voisi periaatteessa koskea hyvin monenlaisia verkkopalveluita.¹ Tämä todetaan myös valtioneuvoston kirjelmässä, jonka mukaan ehdotuksesta "jää epäselväksi, minkä palveluiden tarjoamiseen edellytettäisiin kustantajien lupa" (kappale 3.4.1).

Uutislinkkien jakaminen on keskeinen osa sosiaalisen median käyttöä. Ehdotus todennäköisesti monimutkaistaisi sosiaalisen median palvelujen oikeudellisia velvoitteita. Myös valtioneuvoston kirjelmässä todetaan, että ehdotuksella "voi olla kielteinen vaikutus kansalaisten mahdollisuuksiin kommentoida ja keskustella uutisista sosiaalisessa mediassa" (kappale 4.).

Direktiiviesityksessä todetaan, että uusi lähioikeus "ei ulotu hyperlinkittämiseen, joka ei merkitse yleisölle välittämistä". Toisin sanoen uusi lähioikeus ulottuisi sellaiseen linkittämiseen, joka merkitsee yleisölle välittämistä. Nykyisessä oikeustilassa on kyseenalaista, onko enää olemassakaan juurikaan sellaista linkittämistä, jota ei laskettaisi yleisölle välittämiseksi (esim. EU-tuomioistuimen tuomio asiassa GS Media v. Sanoma).

Suomen kanta:

Ehdotettu uusi lähioikeus ei edistäisi digitaalisten sisämarkkinoiden luomista. Ehdotus monimutkaistaisi tekijänoikeusjärjestelmää entisestään. Nykyistäkin monimutkaisempi tekijänoikeussääntely tuskin olisi eduksi EU-alueen taloudelle.

Valtioneuvoston kirjelmässä todetaan (kappale 10.): "Suomi katsoo, että sisämarkkinoilla pikemminkin tulisi vähentää kuin lisätä oikeuksien pirstaloitumista ja pyrkiä välttämään uusien oikeudenhaltijoiden ja oikeuksien synnyttämistä." Ehdotus uudesta lähioikeudesta on tämän näkemyksen kanssa täysin päinvastainen. Pelkkä ehdotuksen kritisointi ei riitä, vaan Suomen tulee kannattaa artiklojen 11 ja 12 poistamista ehdotuksesta.

1 Communia Association 14.12.2016: <http://www.communia-association.org/2016/12/14/commissions-proposal-new-rights-press-publishers-terrible-solution-good-no-one/>
Communia & EDRI: https://edri.org/files/copyright/Copyright_guide_for_the_perplexed.pdf
Europarlamentaarikko Julia Reda 28.12.2016: <https://juliareda.eu/2016/12/10-illegal-things/>

Artikla 13, tietoyhteiskunnan palvelun tarjoajien vastuuvapauden rajoittaminen

Direktiiviesityksen 13 artikla velvoittaisi kaikki sosiaalisen median palvelut ottamaan käyttöön oikeudenhaltijoiden määrittelemiä sisällöntunnistustekniikoita, mikäli lisensointisopimuksia ei saada aikaan. Esitys olisi merkittävä vallansiirto musiikki- ja elokuva-alalle, jotka saisivat yhä suuremman vallan päättää siitä, mitä tavalliset ihmiset tekevät verkossa.²

Kyse olisi merkittävästä politiikan muutoksesta, koska esityksen mukaan velvoitetta "olisi sovellettava myös silloin, kun palveluntarjoajat ovat [sähkökauppadirektiivin] 14 artiklassa säädetyn vastuuta koskevan poikkeuksen vaatimusten mukaisia". Direktiivillä siis romutettaisiin peruseriaa, jonka mukaan palveluiden ylläpitäjät eivät ole lähtökohtaisesti vastuussa yksittäisten palvelun käyttäjien tekemisistä. Palvelut asetettaisiin lähtökohtaisesti vastuuseen, ja ne voisivat välttää vastuunsa vain suostumalla oikeudenhaltijatahojen sanelemiin käytäntöihin "tekijänoikeuksia rikkovan" aineiston poistamisessa ja teknisessä ennakkotarkastamisessa.

Käytännössä siis elokuva- ja musiikkiyhtiöt saisivat oikeuden ennakkotarkastaa sosiaalisen median palveluita tuottavien yritysten palveluissa julkaistavan aineiston. Eräissä akateemisissa arvioissa ehdotuksen katsotaankin olevan ristiriidassa sähkökauppadirektiivin kanssa.³

Kyseenalaista on myös se, mitä kaikkia palveluja ehdotus koskisi. Pitäisikö esimerkiksi Wikipedian ottaa käyttöön sisällöntunnistustekniikoita, koska käyttäjät tuottavat sen sisällön vapaasti? Joka tapauksessa ehdotus lisäisi hyvin monenlaisten verkkopalveluiden tarjoajien lainsäädännöllisiä riskejä ja olisi siten omiaan heikentämään eurooppalaisen digitaalitalouden kehitystä.

Suomen kanta:

Valtioneuvoston kirjelmässä (kappale 4.) ehdotusta kritisoidaan toteamalla, että:

- sen "voidaan arvioida nykymuodossaan vaikuttavan erittäin kielteisesti tietoyhteiskuntapalveluiden tarjoajiin sekä erityisesti pienten ja keskisuurten yritysten mahdollisuuksiin kehittää ja tarjota palveluitaan sisämarkkinoilla",
- "ehdotetun säännöksen mahdollisesti sisältämät velvoitteet ovat siinä määrin epäselviä, että sääntelyn piiriin kuuluvat toimijat eivät voi sen perusteella arvioida, mitä heidän pitäisi tehdä täyttääkseen direktiivin vaatimukset",
- "säännöksen suhde sähköistä kaupankäyntiä koskevan direktiivin palvelun tarjoajien vastuuvapautta koskeviin säännöksiin on epäselvä".
- se perustuu "voimakkaaseen poliittiseen ohjaukseen", joka on estänyt komissiota tekemästä faktapohjaista vaikutusarviointia.

Effi yhtyy tähän kritiikkiin. Varsin rankasta kritiikistä huolimatta valtioneuvoston kanta on (kappale 10.), että direktiiviesityksen jatkovalmistelussa pitäisi "pyrkä selkeyttämään

2 Communia Association 9.1.2017: <http://www.communia-association.org/2017/01/09/eu-copyright-protect-users-rights-prevent-content-filtering/>

EDRi 10.11.2016: <https://edri.org/eu-copyright-directive-privatised-censorship-and-filtering-of-free-speech/>

Communia & EDRi: https://edri.org/files/copyright/Copyright_guide_for_the_perplexed.pdf

3 Sophie Stalla-Bourdillon & Eleonora Rosati & Karmen Turk & Christina Angelopoulos & Aleksandra Kuczerawy & Miquel Peguera & Martin Husovec. *A Brief Exegesis of the Proposed Copyright Directive* (2016): https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2875296

ehdotukseen sisältyviä säännöksiä". Effin mielestä selkeyttäminen ei riitä. Artiklaan 13 sisältyvä ehdotus on jo lähtökohdiltaan niin väärä, ettei sitä ole mahdollista olennaisesti parantaa. Ehdotus on hylättävä kokonaan.

Artiklat 14–16

Effillä ei ole erityistä huomauttamista artikloista 14–16, jotka koskevat tekijöiden ja esiintyjien oikeudenmukaista korvausta sopimuksissa.

Yleisestä tekijänoikeusreformin tarpeesta EU:ssa

Euroopan parlamentti nimitti 13.10.2014 europarlamentaarikko Julia Redan valmistelemaan raporttia tekijänoikeusjärjestelmän uudistamistarpeista. Tehtävänanto perustui osaltaan kuulemiskierrokseen, johon oli vastannut yli 11 000 kansalaista ja järjestöä, ja jossa oli tuotu esiin paljon vaatimuksia tekijänoikeusjärjestelmän uudistamisesta. Tätä on kuvailtu tarkemmin Effin talousvaliokunnalle 17.2.2016 antamassa lausunnossa.

Redan raportin pohjalta 9.7.2015 hyväksytyssä Euroopan parlamentin päätöslauselmassa (2014/2256(INI)) esitetään lukuisia muutoksia, jotka vastaavat kuulemiskierroksella ilmaistua kansalaismielipidettä. Parlamentti esimerkiksi totesi, että "tekijänoikeusjärjestelmästä puuttuu hyvin usein kuluttajien oikeuksien käsite", ja kehotti komissiota "kehittämään joukon selkeitä ja kattavia kuluttajien oikeuksia". DSM-direktiiviesityksessä ei millään tavalla edetä kohti tällaisia "reilun käytön" oikeuksia, vaan päinvastoin painotetaan tekijänoikeuksien valvontaan käytettäviä sisällöntunnistustekniikoita, jotka ovat usein vahingollisia reilun käytön kannalta.

Euroopan parlamentti muistutti päätöslauselmassaan komissiota myös maarajoituksia (geo-blocking) koskevista ongelmista. Parlamentin mukaan "kuluttajilta evätään liian usein pääsy tiettyihin sisältöpalveluihin maantieteellisin perustein". Parlamentti kehotti komissiota "ehdottamaan asianmukaisia ratkaisuja, joilla parannetaan kuluttajien mahdollisuutta käyttää palveluja ja tekijänoikeudella suojattua sisältöä valtioiden rajojen yli".

Valitettavasti DSM-direktiiviehdotuksessa ei millään tavalla pyritä pääsemään eroon maarajoituksista. Komissio on antanut maarajoituksista erillisen direktiiviesityksen, joka ei kuitenkaan koske tekijänoikeudella suojattuja teoksia tarjoavia palveluita.⁴

Koko EU:n tekijänoikeusdirektiivi pitäisi laatia uusiksi, mutta komissio esittää vain pieniä paikkauksia, ja nekin osittain kelvottomia. Esityksen henki on suurin piirtein se, että koska isot teknologiayhtiöt ovat pääosin Yhdysvalloista, halutaan siirtää niiltä rahaa verotuksenomaisesti eurooppalaisille tekijänoikeuksien haltijoille. Keinoksi on valittu kustantajien lähioikeuksien ja yritysten hallinnollisen taakan lisääminen.

Tällainen protektionistinen vanhojen toimintamallien suojele ei ole EU-alueen talouden kehitykselle hyväksi pidemmällä aikavälillä. Suomea ehdotus ei varsinkaan hyödytä, koska teknologia-ala muodostaa viennistä suuremman osan kuin viihdeteollisuus. Direktiivin keskeiset ehdotukset eivät myöskään auta pelialaa, jolla on ollut viime vuosina merkittävä asema suomalaisen viihdeteollisuuden viennissä. Ehdotukset ovat Suomelle epäedullisia pyrkiessään suosimaan musiikki-, elokuva- ja media-aloja teknologia-alan kustannuksella.

⁴ Euroopan komissio: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/proposal-regulation-geo-blocking>
Euractiv 25.5.2016: <https://www.euractiv.com/section/digital/news/spotify-spared-from-commissions-geoblocking-plans-for-now/>

Tekijänoikeuskorvausvaateet (ns. uhkauskirjeet)

Talousvaliokunta on aiemmin lausunut kannattavansa Suomen ja EU-komission linjaa, jonka mukaan tekijänoikeuksien valvonnan painopiste "tulee kohdistaa taloudellisesti merkittäviin tekijänoikeuksien rikkomuksiin" (TaVL 6/2016 vp).

Kansanedustaja Hanna Sarkkinen teki 16.1.2017 kirjallisen kysymyksen yksityishenkilöille kirjeitse lähetettävistä tekijänoikeuskorvausvaateista (KK 671/2016 vp).

Tässä yhteydessä on syytä painottaa, että nyt kyseessä oleva direktiiviesitys ei liity tekijänoikeusrikkomusten käsittelyyn eikä niitä koskeviin rikos- ja siviilioikeudellisiin menettelyihin. Korvausvaateisiin liittyvien käytäntöjen toimivuuden ja eettisyyden arviointi on lähinnä kansallinen kysymys.

Kun Suomi vaatii EU-tasolla keskittymistä taloudellisesti merkittäviin tekijänoikeusloukkauksiin, tulisi tätä asiaa tarkastella myös kansallisella tasolla. Suomessa lähetetyt tuhannet korvausvaatimuskirjeet koskevat taloudelliselta merkitykseltään hyvin vähäisiä tapauksia.

Effi ry:n puolesta

Ahto Apajalahti
Hallituksen jäsen